

BOSANSKA AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI „KULIN BAN“
BOSNIAN ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS „KULIN BAN“

Međunarodna naučna konferencija

**NAROD, NACIJA I RELIGIJA
U SAVREMENOM SVIJETU I
BOSNI I HERCEGOVINI**

Knjiga sažetaka

Međunarodna naučna konferencija
NAROD, NACIJA I RELIGIJA
U SAVREMENOM SVIJETU I BOSNI I HERCEGOVINI
Knjiga sažetaka

Naslov

Međunarodna naučna konferencija *Narod, nacija i religija u savremenom svijetu i Bosni i Hercegovini*- knjiga sažetaka

Organizatori konferencije

Bosanska akademije nauka i umjetnosti „Kulin ban“ (BANUK)

Urednica

Berina Beširović, MA

Organizacioni odbor

Akademik prof. dr. Suad Kurtćejajić – predsjednik BANUK i predsjednik Organizacionog odbora

Akademik prof. dr. Nedžad Korajlić – generalni sekretar BANUK

Akademik prof. dr. Aleksandar Knežević – potpredsjednik BANUK

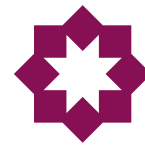
Berina Beširović, MA – sekretar BANUK

Abi Muhtari, Šef Službe marketinga i komunikacija

Međunarodnu naučnu konferenciju pod naslovom *Narod, nacija i religija u savremenom svijetu i Bosni i Hercegovini* organizovala je Bosanska akademija nauka i umjetnosti „Kulin ban“ uz podršku Ministarstva za nauku, visoko obrazovanje i mlade Kantona Sarajevo i BH Poštu.

Međunarodna naučna konferencija
NAROD, NACIJA I RELIGIJA
U SAVREMENOM SVIJETU I BOSNI I HERCEGOVINI
Knjiga sažetaka
(Sarajevo, 16. decembar 2023. godine)

UVODNA RIJEČ

Međunarodna konferencija na temu narod, nacija i religija u savremenom svijetu sa osvrtom na Bosnu i Hercegovinu treba da odgovore na identitetska pitanja u Bosni i Hercegovini, polazeći od vladajućih teorija i praksi u svijetu kao i u našem susjedstvu kad su u pitanju posebno etnički i nacionalni identiteti. U Bosni i Hercegovini se prelamaju različite koncepcije gledanja na narod i naciju od onih da već imamo dovršen proces etnonacijskog određenja sa tri imenovana identiteta Bošnjaci, Srbi i Hrvati, do koncepta da narod i nacija ne mogu biti iste kategorije, te da Bosna i Hercegovina prijemom u Ujedinjene nacije ima samo jednu bosanskohercegovačku, kolokvijalno bosansku naciju, a da su svi ostali identiteti u Bosni i Hercegovini etnički.

Kod te teorije nacije kao zajednice građana jedne države treba razlikovati stav jednih da se jedna nacija pretpostavlja i da se ona postaje prijemom države u UN, dok drugi smatraju da treba graditi nacionalnu svijest kao zajedničko dobro unutar jedne države i da se ne pretpostavlja da smo već svi nacionalno Bosanci već da treba raditi na tome da to budemo. U zadnje vrijeme se jako afirmiše ideja bosanstva koja ide u pravcu da se na budućem popisu što više građana Bosne i Hercegovine izjasne kao Bosanci i u etničkom i u nacionalnom smislu i bez obzira kako bude formulisan popisni listić u pogledu naroda i nacije, odnosno bez obzira da li će stajati kao 2013. godine: etnonacija ili samo narodnosti u ukupnoj strukturi stanovništva što je najviše u skladu sa Ustavom BiH koji na pominje kategoriju nacije, ili će naći neki kompromis i odvojiti u dvije kolone narod i nacija. Afirmacija i agitacija bosanstva ima za cilj da dobijemo realne Bosance, a to su oni koji su spremni da se kao takvi upišu na popisu.

Očekivanja protagonista ideje bosanstva je da se sa novom faktičkom političkom činjenicom koja bi se ogledala u Bosancima u zadovoljavajućem procentu započne proces ustavne transformacije koja bi Bosance unijela u Ustav BiH kao imenovanu kategoriju, a ujedno se izvršile i presude Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu čime bi se okrenula Bosna i Hercegovina u pravcu građanske države. Ukoliko bi nakon budućeg popisa stanovništva u kojem bi Bosanci ostvarili zapažen procent u ukupnoj etničkoj i nacionalnoj strukturi stanovništva došlo do blokada u pogledu ustavne implementacije Bosanaca kao nove političke činjenice, različite grupe i pokreti Bosanaca će insistirati kroz politički pritisak sazivanje nove Međunarodne konferencije o Bosni i Hercegovini koja bi istu uredila na način na koji su uređene države zapadne Evrope.

Predsjednik Bosanske akademije nauka i umjetnosti „Kulin ban“
akademik prof.dr. Suad Kurtćehajić

NEMOGUĆNOST TRAJNOG REŠAVANJA BALKANSKIH KONFRONTACIJA

Nenad Čanak

Suština nemogućnosti trajnog rešavanja balkanskih konfrontacija leži (osim u stranom faktoru) u permanentnoj manipulaciji delovima identiteta pojedinih nacionalnih grupacija u cilju održavanja stalne tenzije u društvu. Ta tenzija je instrument prikriivanja savremenih društvenih tokova koji se uglavnom svode na osećaj ukupne identitetske (i fizičke) ugroženosti i održavanje u politički i materijalno privilegovanoj poziciji onih koji i izazivaju navedene tenzije. Kombinacija potenciranja parakulturnog miljea koji obeshrabruje analitičko razmišljanje i nacionalni identitet sabija u njegov hipertrofisani marginalijum i multimedijisku namensku proizvodnju mediokritetske pseudoelite čija je isključiva svrha apologetika režimski dominantne političke poruke, dovodi do nemogućnosti masovnog iskoraka u objektivnije sagledavanje aktuelne stvarnosti. Uz dodatno sračunatu manipulaciju homonimima i sinonimima u dnevopolitičkom narativu, dobija se pogodno tlo za najdublju vrednosnu konfuziju u kojoj se bezmalo kompletna društva preko noći mogu gurnuti u uzajamnu dehumanizaciju do istrebljenja. Rastvaranje gorenavedenih mehanizama kroz kritički intelektualni pristup vidim kao jedini put (uz upornu edukaciju stanovništva) za uspešnu borbu protiv stanja „munjevitom brzinom stajanja u mestu“ koje obeležava (bar) zadnje četiri decenije na prostorima Zapadnog Balkana.

Ključne reči: konfrontacija, Balkan, sukob, identitet, narativ.

THE IMPOSSIBILITY OF A PERMANENT RESOLUTION OF THE BALKAN CONFRONTATIONS

The essence of the impossibility of a permanent solution to the Balkan confrontations lies (except in the foreign factor) in the permanent manipulation of parts of the identity of individual national groups in order to maintain constant tension in society. That tension is an instrument for concealing contemporary social trends, which are mainly reduced to a feeling of overall identity (and physical) threat and maintenance in a politically and materially privileged position of those who cause the aforementioned tensions. The combination of strengthening the paracultural milieu, which discourages analytical thinking and compresses national identity into its hypertrophied marginalium, and the dedicated multimedia production of a mediocre pseudo-elite whose sole purpose is to apologise for the regime's dominant political message, leads to the impossibility of a massive step forward into a more objective view of current reality. With the additional calculated manipulation of homonyms and synonyms in the daily political narrative, a suitable ground is obtained for the deepest value confusion in which almost complete societies can overnight be pushed into mutual dehumanization until extermination. I see the dissolution of the above mechanisms through a critical intellectual approach as the only way (with persistent education of the population) for a successful fight against the situation of "lightning speed of standing still" that marks (at least) the last four decades in the Western Balkans.

Key words: confrontation, Balkans, conflict, identity, narrative.

BOSANSTVO KROZ PRIZMU DVA KONCEPTA NACIJE

Akademik prof. dr. Suad Kurtćehajić

Pojam nacije nije jedinstven inače ne bi imali problema u vezi ove društvene kategorije. Iako ima više gledanja na ovaj društveni fenomen dva koncepta nacije su se iskristalisala kao prevladavajuća u današnjem svijetu. Jedan je francuski koncept nacije koji razlikuje narod i naciju i prema kojem se nacija veže za pripadnost državi i prema kojem se svi građani jedne države smatraju pripadnicima iste nacije, dok narod čini zajednica ljudi koji imaju iste običaje, tradiciju, kulturu, osjećaj zajedničke pripadnosti. Taj koncept je danas dominirajući u svijetu.

Drugi je koncept etnonacije koji je germanskog porijekla ali se danas više govori o istočnom konceptu nacije prema kojem su narod i nacija jedno te isto odnosno sinonimi. Prostor nekadašnje Jugoslavije je živio po tom konceptu u kojem su narod i nacija isti pojmovi i ex Jugoslavija je imala šest naroda odnosno nacija. Raspadom Jugoslavije sve je ostalo isto u pogledu naroda i nacije samo što je stvoreno šest novih država i što su bosanski Muslimani zamijenili svoj identitet sa nazivom Bošnjak na Bošnjačkom saboru 28. septembra 1993. godine.

Danas se razvija gledanje da je bilo mnogo korisnije za bosanske muslimane da su napustili koncept vezivanja religije za etnički i nacionalni identitet i da je uzeto ime Bosanac koje u sebi nema vjersku dimenziju kao primarnu iako je u osnovi multikonfesionalan i pripada svim vjernicima kao i ateistima. S obzirom da se u novije vrijeme razbuktava polemika o bosanstvu i da jedni polazeći od francuskog koncepta nacije zagovaraju da su Bosanci već nacija i da je čine svi njeni državljani samim prijemom Bosne i Hercegovine u UN te da nema potrebe afirmirati etničko bosanstvo, drugi smatraju da je u BiH kao i u državama ex Jugoslavije primijenjen etnonacijski koncept prema kojem su Bošnjaci, Srbi i Hrvati te ostali narodi u Bosni i Hercegovini istovremeno i narodi i nacije te da je umjesto bezuspješnih pokušaja da se kod nas primjeni francuski koncept i razvijanja priče o fantomskom bosanstvu svih državljana BiH koje u stvarnosti ne postoji, jer taj koncept zahtijeva određeni konsenzus građana i naroda jedne države kojeg u Bosni nema, potrebno afirmirati bosanski identitet i kao etnički i kao nacionalni od realnih Bosanaca odnosno od onih koji se tako osjećaju i koji su spremni na budućem popisu da izraze svoju volju u tom pravcu.

Ključne riječi: Bosanac, nacija, narod, etnonacija, bosanski identitet, Bosna i Hercegovina.

BOSNIAN IDENTITY THROUGH THE PRISM OF TWO CONCEPTS OF A NATION

The concept of nation is not unique, otherwise we would not have problems with this social category. Although there are several views on this social phenomenon, two concepts of the nation have crystallized as prevailing in today's world. One is the French concept of the nation, which distinguishes between the people and the nation, and according to which the nation is tied to belonging to the state and according to which all citizens of a state are considered members of the same nation, while the nation is a community of people who have the same customs, traditions, culture, and sense of common belonging. That concept is dominant in the world today. The second is the concept of ethnonation, which is of Germanic origin, but today more is said about the eastern concept of the nation, according to which the people and the nation are one and the same, i.e. synonyms. The space of the former Yugoslavia lived according to that concept in which the people and the nation are the same terms, and ex-Yugoslavia had six peoples or nations. With the breakup of Yugoslavia, everything remained the same in terms of the people and the nation, except that six new states were created and Bosnian Muslims replaced their identity with the name Bosniak at the Bosniak Assembly on September 28, 1993.

Today, the view is developing that it was much more useful for Bosnian Muslims to abandon the concept of tying religion to ethnic and national identity and to adopt the name Bosnian, which does not have a primary religious dimension, even though it is basically multi-confessional and belongs to all believers as well as atheists. In view of the fact that in recent times the polemic about Bosnia has flared up and that some, starting from the French concept of the nation, advocate that Bosnians are already a nation and that all its citizens form it by the very admission of Bosnia and Herzegovina to the UN, and that there is no need to affirm ethnic Bosnia, others believe that in BiH as well as in the countries of former Yugoslavia, the ethnonational concept was applied, according to which Bosniaks, Serbs and Croats and other peoples in Bosnia and Herzegovina are simultaneously peoples and nations, and that instead of unsuccessful attempts to apply the French concept here and develop the story of a phantom Bosnia of all citizens of BiH, which in reality does not exist, because that concept requires a certain consensus of the citizens and people of a state that does not exist in Bosnia, it is necessary to affirm the Bosnian identity both as ethnic and as national from real Bosnians, that is, from those who feel this way and who are ready to to the future census to express their will in that direction.

Keywords: Bosnian, nation, people, ethnonation, Bosnian identity, Bosnia and Herzegovina.

BOSANCI KAO NACIJA, A NE ETNIČKA GRUPA

Danijal Hadžović

Ideja o bosanskoj naciji u startu se suočava s problemom definiranja pojma nacije. Ni u samoj teoriji društvenih nauka ne postoji jedinstvena i općeprihvaćena definicija. U današnjoj upotrebi „nacija“ se najčešće koristi kao sinonim za državu (polity) ili suverenu državu: vladu koja kontrolira određeni teritorij, koji može ali ne mora biti povezan s bilo kojom određenom etničkom skupinom. Iz tog stava izveden je i naziv Organizacije ujedinjenih nacija, kao krovne institucije koja okuplja suverene države svijeta. Međutim, pojedini teoretičari naciji pridaju ne državna, nego etnička obilježja. Takav među njima je primjerice britanski sociolog Anthony D. Smith koji naciju definira kao kulturno-političku zajednicu koja je nastala svjesna svoje autonomije, jedinstva i partikularnih interesa. U Bosni i Hercegovini u svakodnevnoj upotrebi nacija se najčešće tretira kao sinonim za etničku grupu, što je slikovito bilo izraženo i na popisu stanovništva 2013., gdje je rubrika za izjašnjavanje glasila „etnička/nacionalna pripadnost“, pa se tako govori o srpskoj, hrvatskoj i bošnjačkoj naciji u Bosni i Hercegovini. No, da paradoks bude veći, u samom Ustavu BiH Bošnjaci, Srbi i Hrvati se definiraju kao narodi, a ne nacije. Za izgradnju bosanske nacije najprije je potrebno u akademskoj sferi, svakodnevnom govoru i medijskom izvještavanju početi preferirati poimanje nacije kao pripadnosti državi i jasno ga odvojiti od etničke pripadnosti.

Bosanska nacija teško je moguća u etničkom poimanju, na način da ona zamijeni ono što su Srbi, Hrvati i Bošnjaci danas. Srpski i hrvatski narodni identiteti u BiH su kroz procese koji traju posljednjih 150 godina čvrsto izgrađeni i institucionalizirani, te ne postoji realna šansa da oni u doglednoj budućnosti budu zamijenjeni bosanskim identitetom koji bi istovremeno za njih bio i etnički i nacionalni. Iako Bošnjaci u projektu izgradnje vlastitog narodnog identiteta historijski kaskaju za druga dva naroda, odlukama Bošnjačkog sabora iz 1993. o vraćanju imena Bošnjak, koje je potom ugrađeno i u sam Ustav BiH 1995., propuštena je prilika da oni, poput primjerice Crnogoraca, svoj etnički identitet izjednače s državnim i tako sebe direktno vežu uz državu Bosnu i Hercegovinu (čime bi broj stanovnika čije je narodno ime identično s državnim/nacionalnim imenom danas iznosio preko 50%).

Stoga, prostor koji ostaje za izgradnju bosanske nacije jeste prostor državne nacije: zajedničkog identiteta svih građana Bosne i Hercegovine bez obzira na njihovu etničku, vjersku, religijsku ili rasnu pripadnost. U tom cilju potrebno je insistirati na pripadnosti državi Bosni i Hercegovini pod imenom Bosanac kao zajedničkom nazivu za sve njene građane, te raditi na promociji zajedničkih simbola, vrijednosti, kulturnih obilježja i historijskih iskustava koji doprinose izgradnji i etabliranju natkrovljujućeg bosanskog identiteta.

Ključne riječi: narod, nacija, etnička grupa, Bošnjaci, Srbi, Hrvati, Bošnjački sabor, Bosanci, identitet.

BOSNIANS AS A NATION, NOT AN ETHNIC GROUP

The idea of the Bosnian nation initially faces the problem of defining the term nation. Even in the theory of social sciences itself, there is no single and generally accepted definition. In today's usage, "nation" is most often used as a synonym for a state (polity) or sovereign state: a government that controls a certain territory, which may or may not be associated with any particular ethnic group. The name of the United Nations Organization, as an umbrella institution that gathers the sovereign states of the world, was derived from this position. However, some theoreticians attribute to the nation not state, but ethnic characteristics. British sociologist Anthony D. Smith is such among them, for example, who defines a nation as a cultural-political community that was created aware of its autonomy, unity and particular interests. In Bosnia and Herzegovina, in everyday use, the nation is most often treated as a synonym for an ethnic group, which was vividly expressed in the 2013 population census, where the declaration column read "ethnic/national affiliation", so Serbian, Croatian and the Bosniak nation in Bosnia and Herzegovina. But to make the paradox even greater, in the Constitution of Bosnia and Herzegovina Bosniaks, Serbs and Croats are defined as peoples, not nations. In order to build the Bosnian nation, it is first necessary in the academic sphere, everyday speech and media coverage to start preferring the notion of the nation as belonging to the state and clearly separating it from ethnic affiliation.

The Bosnian nation is hardly possible in the ethnic sense, in such a way that it replaces what Serbs, Croats and Bosniaks are today. Serbian and Croatian national identities in BiH have been solidly built and institutionalized through processes that have lasted for the last 150 years, and there is no real chance that they will be replaced by a Bosnian identity in the foreseeable future, which would be both ethnic and national for them. Although the Bosniaks in the project of building their own national identity have historically trotted for the other two peoples, the decisions of the Bosniak Parliament from 1993 on the return of the name Bosniak, which was then incorporated into the Constitution of BiH itself in 1995, missed the opportunity for them, like the Montenegrins for example, to have their ethnic identity equal to the state name and thus directly tie themselves to the state of Bosnia and Herzegovina (whereby the number of inhabitants whose national name is identical to the state/national name would amount to more than 50% today).

Therefore, the space that remains for the construction of the Bosnian nation is the space of the state nation: the common identity of all citizens of Bosnia and Herzegovina, regardless of their ethnic, religious, religious or racial affiliation. To this end, it is necessary to insist on belonging to the state of Bosnia and Herzegovina under the name Bosnian as a common name for all its citizens, and to work on the promotion of common symbols, values, cultural characteristics and historical experiences that contribute to the construction and establishment of an overarching Bosnian identity.

Key words: people, nation, ethnic group, Bosniaks, Serbs, Croats, Bosnian Parliament, Bosnians, identity.

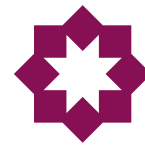

HISTORIJSKO SJEĆANJE U OBLIKOVANJU ETNIČKOG IDENTITETA

Mr. Mirsad Tokača

Ako je identitet esencijalno pitanje, između ostalog, osjećanja pripadanja određenoj zajednici, onda se u oblikovanju tog identiteta mora izbliza osmotriti uloga sjećanja. Pogotovo je to važno kada se sjećanje i naš odnos prema prošlosti vezuje za neki specifičan historijski period. Stoga, fokusirajući se na nedavnu prošlost, posebno na period 92-95., želim osvijetliti važnost tih historijskih događaja na reafirmaciju i učvršćivanje etničkog/narodnog identiteta Bošnjaka. Imajući u vidu da Bošnjaci žive s drugim etničkim/narodnim grupama u okvirima nezavisne i međunarodno priznate države, interesantnim se čini osvijetliti poziciju Bošnjaka, kao većinskog naroda, u izgradnji jedinstvenog nacionalnog identiteta, zajedno s drugim narodima i time stvaranja uslova za kreiranje bosanskog nacionalnog identiteta na temeljima našeg zajedničkog pripadanja istoj državi i svim drugim kulturno-historijskim elementima koji su zajednički svakom stanovniku/građaninu bosanske države. Naravno, sve to je važno staviti u kontekst datih okolnosti ustavno-pravnog uređenja, ali i željenih i zadatih ciljeva koje smireno treba kreirati i precizno planirati. U tom kontekstu, posebno je važno raspetljavanje teorijskih čvorova korištenja i razumijevanja pojmova etničkog i nacionalnog pripadanja/identiteta i važnosti njihovog ispravnog razumijevanja i tumačenja, kako se ne bi stvarala konfuzija i konfrontacije, te produbljivala već postojeća teorijska nerazumijevanja izgradnje nacionalne države u multietničkim, multivjerskim i multikulturnim zajednicama.

Ključne riječi: identitet, Bošnjaci, historijsko sjećanje, bosanski nacionalni identitet.

HISTORICAL MEMORY IN THE SHAPING OF ETHNIC IDENTITY

If identity is an essential issue, among other things, the feeling of belonging to a certain community, then the role of memory must be closely examined in shaping that identity. This is especially important when memory and our relationship to the past is linked to a specific historical period. Therefore, focusing on the recent past, especially on the period 92-95, I want to highlight the importance of those historical events on the reaffirmation and strengthening of the ethnic/national identity of Bosniaks. Bearing in mind that Bosniaks live with other ethnic/national groups within the framework of an independent and internationally recognized state, it seems interesting to shed light on the position of Bosniaks, as the majority nation, in the construction of a unique national identity, together with other peoples, thus creating the conditions for the creation of a Bosnian national identity on the basis of our common belonging to the same state and all other cultural and historical elements that are common to every resident/citizen of the Bosnian state. Of course, it is important to put all this in the context of the given circumstances of the constitutional and legal arrangement, but also the desired and set goals that should be calmly created and precisely planned. In this context, it is particularly important to untangle the theoretical knots of using and understanding the concepts of ethnic and national belonging/identity and the importance of their correct understanding and interpretation, in order not to create confusion and confrontations, and to deepen the already existing theoretical misunderstandings of the construction of the nation state in multi-ethnic, multi-religious and multicultural communities.

Keywords: identity, Bosniaks, historical memory, Bosnian national identity.

KAKO DEFINIRATI ETNIČKU GRUPU I NACIJU?

Prof. dr. Zlatko Hadžidedić

Termin „narod“ je u našem jeziku, kao i termin „people“ u engleskom jeziku, dvosmislen i može označavati dva međusobno suprotstavljena pojma – sa jedne strane, etnički identitet, a sa druge strane građanski oblik društvene homogenosti, kako su ga razumijevali Locke i Rousseau. Stoga, zbog preciznosti, moramo se držati termina „etnička grupa“. No, kako da definiramo sadržaj ovog pojma? A kako da definiramo sadržaj pojma „nacija“? Za početak, ovdje nudimo dvije najkraće, ali i najsveobuhvatnije, definicije:

1. *Etničku grupu tvori mit o zajedničkom porijeklu.*
2. *Naciju tvori mit o pravu na suverenitet.*

U oba slučaja, kao što se može vidjeti, ključna riječ jeste „mit“. Ova riječ podrazumijeva da i jednu i drugu društvenu formaciju ujedinjuje i na okupu drže uvjerenje i svijest, koji ne moraju odgovarati nikakvim historijskim činjenicama. U jednom slučaju, uvjerenje o zajedničkom porijeklu nastaje u historijskom procesu i prenosi se kroz zajedničke simbole i rituale, koji vremenom tvore zajedničku kulturu. U drugom slučaju, uvjerenje o pravu na vlastitu državu-naciju artikulira se kao čin organiziranih političkih snaga, te se kao politički proces prenosi prvenstveno kroz organizirani sistem obrazovanja, tako da svaku grupu koja to uvjerenje posjeduje čini nacijom. U praksi, jedna grupa koja posjeduje artikulirani mit o zajedničkom porijeklu može da artikulira i mit o pravu na suverenitet, tako da na taj način od etničke grupe evoluiru u naciju. Obrnuto, grupa koja je artikulirala mit o pravu na suverenitet, i koja je na putu da stvori ili je već stvorila vlastitu državu-naciju, može vremenom da artikulira i mit o vlastitom zajedničkom porijeklu, te tako razvije identitet koji podsjeća na onaj etnički. No, u praksi je moguće i da grupa okupljena oko mita o zajedničkom porijeklu nikada ne artikulira mit o svome pravu na suverenitet i vlastitu državu, te tako trajno ostaje etnička grupa, bez evoluiranja u naciju. Također, moguće je da grupa artikulira mit o pravu na suverenitet, ali da nikada ne stekne vlastitu državu. Takav je primjer Kurda, koje možemo nazvati nacijom zbog razvijenog mita o pravu na suverenitet. A moguće je i da grupa koja je artikulirala mit o pravu na suverenitet i formirala vlastitu državu-naciju ostane bez artikuliranog mita o zajedničkom porijeklu. Takav je slučaj nacija kao što su Amerikanci, Kanađani, Australijanci, ali i Švicarci. Sve podjele na „zapadne“ i „istočne“ nacije, koje datiraju od Hansa Kohna do danas, postaju potpuno suvišne kada se definicije postave na ovaj način. Također, treba naglasiti da u modernom dobu, obilježenoj kapitalističkim sistemom, država-nacija postaje isključivi, jedini priznat oblik države.¹

Iz svega navedenog proizlazi da sam naziv „nacija“ implicitno priznaje označenoj grupi pravo na suverenitet i vlastitu državu. Obrnuto, sam naziv „etnička grupa“ implicitno uskraćuje pravo na suverenitet i vlastitu državu označenoj grupi. Upravo zbog ovog prava, implicitno priznatog ili implicitno

¹ O državama-nacijama kao jedinom načinu političke egzistencije unutar kapitalističkog sistema pisao sam opširnije u knjizi *Nations and Capital: The Missing Link in Global Expansion* (London-New York: Routledge 2022).

nepriznatog, u političkom životu mnogih zemalja, pa tako i Bosne i Hercegovine, insistira se na tome da nacijom bude nazvana ona grupa kojoj se želi dati pravo na vlastitu državu. U Bosni i Hercegovini, do sada je takav slučaj bio sa Hrvatima, Srbima i Bošnjacima, kojima se na taj način implicitno priznavalo pravo na suverenitet i stvaranje vlastitih država-nacija (i eventualno ujedinjenje sa Srbijom i Hrvatskom), uz disoluciju postojeće države, Bosne i Hercegovine. Istovremeno, insistiranjem na ‘nemogućnosti’ bosanske nacije, svim građanima Bosne i Hercegovine koji ne žele njenu etničku podjelu, i koji sebe smatraju Bosancima, implicitno se oduzima pravo na suverenitet i pravo na egzistenciju unutar jedinstvene države, Bosne i Hercegovine. Ovakvo insistiranje na nominaciji određenih etno-religijskih identiteta kao „nacija“ predstavlja sasvim razrađen politički program, usmjeren na poricanje prava na multi-etničku i multi-religijsku bosansku naciju, i na stvaranje pretpostavki za disoluciju postojeće države duž etno-religijskih linija.

Gljučne riječi: narod, nacija, mit, uvjerenje, svijest.

HOW TO DEFINE ETHNIC GROUP AND THE NATION?

The term “nation” in our language, like the term “people” in the English language, is ambiguous and can denote two mutually opposing concepts - on the one hand, ethnic identity, and on the other hand, the civil form of social homogeneity, as understood by Locke and Rousseau. Therefore, for the sake of precision, we must stick to the term “ethnic group”. But how should we define the content of this term? And how should we define the content of the term “nation”? To begin with, here we offer two shortest, but also the most comprehensive, definitions:

1. *An ethnic group is formed by a myth of common descent.*
2. *A nation is formed by a myth of the right to sovereignty.*

In both cases, as can be seen, the key word is “myth”. This word implies that both social formations are united and held together by belief and consciousness, which do not have to correspond to any historical facts. In one case, the belief in a common descent arises in a historical process and is transmitted through common symbols and rituals, which over time form a common culture. In the second case, the belief in the right to one’s own nation-state is articulated as an act of organized political forces, and as a political process it is transmitted primarily through an organized system of education, so that every group that develops this belief eventually becomes a nation. In practice, a group that possesses an articulated myth of common descent can also articulate a myth of the right to sovereignty, so that in this way it evolves from an ethnic group into a nation. Conversely, a group that has articulated a myth of the right to sovereignty, and which is on the way to creating or has already created its own nation-state, may in time also articulate a myth of its own common descent, thus developing an identity reminiscent of the ethnic one. However, in practice, it is also possible that a group gathered around a myth of common descent never articulates a myth of its right to sovereignty and its own state, and thus

permanently remains an ethnic group, without evolving into a nation. Also, it is possible for a group to articulate a myth of the right to sovereignty, but never acquire a state of its own. Such is the example of the Kurds, who can be called a nation because of their developed myth of the right to sovereignty. And it is also possible that a group that articulated a myth of the right to sovereignty and formed its own nation-state remains without an articulated myth of common descent. Such is the case of nations such as the Americans, Canadians, Australians, but also the Swiss. All the divisions between “Western” and “Eastern” nations, which date from Hans Kohn to the present day, become completely redundant when the definitions are set in this way. Also, it should be emphasized that in the modern age, characterized by the capitalist system, the nation-state becomes the exclusive, the only legitimate form of the state.² From all of the above, it follows that the very name “nation” implicitly recognizes the designated group’s right to sovereignty and its own state. Conversely, the very name “ethnic group” implicitly denies the right to sovereignty and its own state to the designated group. Precisely because of this right, implicitly recognized or implicitly unrecognized, in the political life of many countries, including Bosnia and Herzegovina, it is insisted that a group that wants to be given the right to its own state be called a nation. In Bosnia and Herzegovina, so far this has been the case with Croats, Serbs and Bosniaks, who were thus implicitly recognized the right to sovereignty and the creation of their own nation-states (and eventual unification with Serbia and Croatia), with the dissolution of the existing state, Bosnia and Herzegovina. At the same time, by insisting on the ‘impossibility’ of the Bosnian nation, present in everyday political discourse, all citizens of Bosnia and Herzegovina who do not want its ethnic partition and who consider themselves Bosnians, are implicitly denied the right to sovereignty and the right to exist within the single state of Bosnia and Herzegovina. This insistence on the nomination of certain ethno-religious identities as “nations” represents a completely elaborate political program, aimed at denying the right to a multi-ethnic and multi-religious Bosnian nation, and at creating assumptions for the dissolution of the existing state along ethno-religious lines.

Key words: people, nation, myth, belief, consciousness.

² I wrote more about nation-states as the only way of political existence within the capitalist system in the book *Nations and Capital: The Missing Link in Global Expansion* (London-New York: Routledge 2022).

IDENTITET BOSANSKOG NARODA

Nedžla Kurtćehajić

Kroz hiljadugodišnju historiju više naziva je korišteno za označavanje pripadnosti bosanskom narodu. U srednjem vijeku dominantan naziv za bosanski narod je bio Bošnjani. U osmanskom periodu Osmanlije su nas nazivale Bosnevi i Bosnali što na arapskom i osmansko-turskom jeziku znači Bosanac ili stanovnik Bosne. Ugari i još neki drugi narodi su nas zvali Bošnjak što je na njihovim jezicima također značilo Bosanac ili stanovnik Bosne. Naziv Bošnjak je došao u našu unutrašnju upotrebu na prostoru Bosne u ozbiljnijem kapacitetu u XIX stoljeću. S obzirom da nas je Matica srpska označavala Bošnjacima još 1825. godine, a i Ilija Garašanin u Načertaniju 1844. godine, to je stvorilo dojam da smo mi svi tad na prostoru Bosne bili Bošnjaci. Unatoč tome bošnjački identitet nije bio uopšte razvijen kod bosanskih pravoslavaca, kod bosanskih katolika je bio prisutan kod franjevaca i onih koji su sa njima dolazili u kontakt, dok se kod bosanskih muslimana taj identitet miješao sa osmanskim i muslimanskim identitetom koji su bili naglašeniji.

Pokušaj Kalaja kao zajedničkog ministra finansija u Austro Ugarskoj da stvori integralno bosanstvo (bošnjaštvo) nije uspio jer je kod bosanskih pravoslavaca i katolika sa dolaskom njihovih misionara u Sarajevo Bogoljuba Petranovića i Klementa Božića 1862. godine započeo proces njihove srbizacije i kroatizacije pa se tu zakasnilo. S druge strane bosanski muslimani također nisu bili prožeti bošnjačkim identitetom u dovoljnoj mjeri jer se kod njih miješao osmanski i muslimanski identitet. Nakon razgovora prvaka bosanskih muslimana sa Kalajem 1903. godine u kojem su oni iskazali potpunu nezainteresiranost za etnički i nacionalni identitet dok ih je zanimalo samo vjerski i kulturni identitet, Austro-Ugarska 1906. godine ukida list „Bošnjak“ i zabranjuje upotrebu tog imena, a sljedeće 1907. godine ukida i bosanski jezik. Time su bosanski muslimani svedeni na vjersku skupinu što se nastavilo i kasnije u Kraljevini SHS od 1918. godine te Kraljevini Jugoslaviji od 1929. godine kao i u AVNOJ-evskoj Jugoslaviji od njenog nastanka 1943. godine da bi se Odlukom Centralnog komiteta Saveza komunista BiH od 1968. godine uspostavila šesta nacija kao Muslimani sa velikim „M“.

Na Bošnjačkom saboru 28. septembra 1993. godine donijeta je Odluka o preimenovanju Muslimana u Bošnjake kako u etničkom tako i u nacionalnom smislu. Postoje gledanja da bi konačni razvoj bosanskog naroda trebao biti dovršen sa afirmacijom bosanstva i Bosanaca kao savremenog i prirodnog naziva za pripadnost Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: Bošnjani, Bošnjaci, Kalaj, Muslimani, Bošnjački sabor, Bosanci.

IDENTITY OF THE BOSNIAN PEOPLE

Throughout the thousand-year history, several names have been used to indicate belonging to the Bosnian people. In the Middle Ages, the dominant name for the Bosnian people was Bosniaks. In the Ottoman period, the Ottomans called us Bosnevi and Bosnali, which in Arabic and Ottoman-Turkish means Bosnian or a resident of Bosnia. The Hungarians and some other peoples called us Bosniaks, which in their languages also meant Bosnians or inhabitants of Bosnia. The name Bosniak came into our internal use on the territory of Bosnia in a more serious capacity in the 19th century. Since Matica srpska labeled us Bosniaks as early as 1825, and Ilija Garašanin in Načertani in 1844, it created the impression that we were all Bosniaks at that time. Despite this, the Bosnian identity was not developed at all among the Bosnian Orthodox, among the Bosnian Catholics it was present among the Franciscans and those who came into contact with them, while among the Bosnian Muslims, this identity was mixed with the Ottoman and Muslim identities, which were more pronounced.

Kalaj's attempt as the joint minister of finance in Austria-Hungary to create an integral Bosnia (Bosniakism) did not succeed because with the arrival of their missionaries Bogoljub Petranović and Klement Božić in Sarajevo in 1862, the process of their Serbization and Croatization began with the Bosnian Orthodox and Catholics, so it was delayed. On the other hand, Bosnian Muslims were also not imbued with Bosniak identity to a sufficient extent because they mixed Ottoman and Muslim identity. After the conversation of the champion of the Bosnian Muslims with Kalaj in 1903, in which they expressed complete disinterest in ethnic and national identity while they were only interested in religious and cultural identity, Austria-Hungary abolished the newspaper "Bošnjak" in 1906 and forbade the use of that name, and the following year, in 1907, he also abolished the Bosnian language. In this way, Bosnian Muslims were reduced to a religious group, which continued later in the Kingdom of SHS from 1918 and the Kingdom of Yugoslavia from 1929, as well as in AVNOJ Yugoslavia from its creation in 1943. established the sixth nation as Muslims with a capital "M".

At the Bosniak Parliament on September 28, 1993, a Decision was made on renaming Muslims to Bosniaks, both in the ethnic and national sense. There are views that the final development of the Bosnian people should be completed with the affirmation of Bosnia and Bosnians as a modern and natural name for belonging to Bosnia and Herzegovina.

Keywords: Bosniaks, Bosniaks, Kalaj, Muslims, Bosniak Assembly, Bosnians.

MEĐURELIGIJSKI DIJALOG KAO USLOV ZA SUŽIVOT S DRUGIMA (ISLAMSKI ASPEKT)

Akademik prof. dr. sc. Halil Mehtić

Ako se osvrnemo na koncepciju islamskog uređenja međuljudskih odnosa, vidjet ćemo da je islam, kao posljednja kosmopolitska religija, posebno apostrofirao važnost ljudskog dostojanstva i časti koji su proizašli iz čovjekovog odnosa prema Bogu, a ne iz neke njegove slučajne karakteristike kao što su: rasa, bogatstvo ili društveni položaj. Stoga, ljudi kojima je porijeklo zajedničko imaju ista prava, i na ovom svijetu su jednaki, bez obzira na rasu, nacionalnost, vjersku ili stalešku različitost. Na tim principima temelji se društveni život muslimanske zajednice. Ideja da je Bog Jedan implicira činjenicu da su svi ljudi jednaki, iz prostog razloga što svi potječemo od jednog čovjeka i jedne žene. Ovo znači da je cijelo čovječanstvo jedna porodica, braća i sestre, jednaki pred Bogom, različiti samo po uzvišenosti naših djela. Božija volja, pored ostalog, očituje se i u rasnoj, nacionalnoj i vjerskoj raznolikosti ljudi. Kur'an nikada ne govori o „arapskom Bogu“ ili o „muslimanskom Bogu“, već o Bogu svih ljudi, svih svjetova, vidljivih i nevidljivih, On je *Rabbul-alemin* (Gospodar svjetova). Cilj ovoga rada je da ukaže na nužnost međureligijskog dijaloga kao značajnog faktora koji doprinosi poboljšanju međusobnog poštovanja, smanjivanju i uklanjanju predrasuda i uspostavljanju temelja za nove odnose u Bosni i Hercegovini i Evropi, u kojima se neće osjetiti superiornost brojnijih i jačih naspram manjih i malobrojnijih religija, naroda i pojedinaca.

Ključne riječi: tolerancija, dostojanstvo, sloboda, ekstremizam, različitosti.

INTERRELIGIOUS DIALOGUE AS A CONDITION FOR COEXISTENCE WITH OTHERS (ISLAMIC ASPECT)

If we look back at the concept of the Islamic arrangement of interpersonal relations, we will see that Islam, as the last cosmopolitan religion, especially apostrophized the importance of human dignity and honor, which arose from man's relationship to God, and not from some of his accidental characteristics such as: race, wealth or social position. Therefore, people who have a common origin have the same rights, and in this world they are equal, regardless of race, nationality, religious or class differences. The social life of the Muslim community is based on these principles. The idea that God is One implies the fact that all men are equal, for the simple reason that we all come from one man and one woman. This means that all of humanity is one family, brothers and sisters, equal before God, different only in the sublimity of our deeds. God's will, among other things, is also manifested in the racial, national and religious diversity of people. The Qur'an never speaks of an "Arab God" or a "Muslim God", but of the God of all people, of all worlds, visible and invisible, He is Rabbul-alemin (Lord of the worlds). The aim of this paper is to point out the necessity of interreligious dialogue as a significant factor that contributes to improving mutual respect, reducing and eliminating prejudices and establishing the foundations for new relations in Bosnia and Herzegovina and Europe, in which the superiority of more numerous and stronger religions will not be felt against fewer and less numerous religions, nations and individuals.

Keywords: tolerance, dignity, freedom, extremism, diversity.

UTJECAJ RELIGIJE NA SIGURNOST U SVIJETU I BOSNI I HERCEGOVINI

Akademik prof. dr. Hana Korać

Indira Baručija – Oezcoban, MA

Religija ima utjecaja na sigurnost i politiku, u nekim državama ili dijelovima država više u nekima manje. Evidentno je da tokom konflikata, sukoba, ratova, utjecaj religije se povećava. Odnos politike i religije na Zapadnom Balkanu dokazuje da ponovno oživljavanje religijskog nacionalizma, postaje jedan od glavnih instrumenata zloupotrebe religije od strane politike, što je za posljedicu imalo rat i agresiju na Bosnu i Hercegovinu od 1992. do 1995. godine i raspad Jugoslavije. Sa stanovišta sigurnosti Dejtonskim mirovnim sporazumom je zaustavljen rat, ali je ostalo društvo podijeljeno u nacionalnom i religijskom smislu, nepovjerenju i u sigurnosnom okruženju u kojem je osjećaj sigurnosti građana povezan sa nacionalnom identifikacijom, gdje je osjećaj sigurnosti veći tamo gdje je većina pripadnika njihove nacije. Agresija na BiH i postratne traume svjedoče o preživljavanju nacionalističkih politika, a dobrim dijelom zloupotrebljavajući religiju u političke svrhe. Govorimo o “nedovršenom ratovanju”, analizirajući i postavljajući konstantno pitanje, zašto je kršćanstvu smetao islam u Bosni, zašto se svakodnevno na određenim teritorijama prijeti nasiljem, novim sukobima, narušavajući sigurnost građanima Bosne. Ratnim dešavanjima je narušen autoritet vjerskim vođama da šalju poruke mira bez nasilja.

Ključne riječi: vjera, religija, opća sigurnost, politika.

THE INFLUENCE OF RELIGION ON SECURITY IN THE WORLD AND BOSNIA ANHERZEGOVINA

Religion exerts influence on security and politics, varying in intensity across different countries and regions. It is evident that during conflicts, confrontations, or wars, the impact of religion becomes more pronounced. The relationship between politics and religion in the Western Balkans demonstrates that the resurgence of religious nationalism becomes one of the primary instruments for the exploitation of religion by politics, which resulted in the war and aggression against Bosnia and Herzegovina from 1992 to 1995, as well as the dissolution of Yugoslavia. From a security perspective, the Dayton Peace Agreement brought an end to the war but left a society divided along national and religious lines, with pervasive mistrust and a sense of security tied to national identity, causing citizens' feelings of security to be stronger where the majority belongs to their own nation. The aggression against Bosnia and post-war trauma bear witness to the survival of nationalist politics, often exploiting religion for political purposes. We discuss the concept of “unfinished warfare,” analyzing and perpetually posing the question of why Christianity viewed Islam as a threat in Bosnia and why there are ongoing threats of violence and new conflicts in certain territories, undermining the security of Bosnian citizens. The authority of religious leaders to promote messages of peace without violence has been undermined by the events of war.”

Keywords: faith, religion, general security, politics.

BOSANSTVO IZMEĐU PONOSA I STRAHA, NERAZUMIJEVANJA I NEGIRANJA

Prof. dr. Slobodan Šoja

Za razliku od mnogo drugih evropskih zemalja koje su nastajale najčešće po nacionalnom principu, BiH je nastala na ideji i na kulturi. Ovo je činjenica koje mnogi ljudi kod nas nisu svjesni. Pojedinci tu činjenicu instinktivno doživljavaju kao vlastiti ponos, a neki drugi pojedinci je potcjenjuju ili negiraju. Ali za razliku od mnogih evropskih zemalja u kojima je nacionalna ideja – koja je bila čvrst temelj za izgradnju moderne države – evoluirala prema državnoj ideji i postala snažnija od nacionalne, u BiH taj je proces išao naopakim tokom. U Evropi se narod pretvarao u naciju, a kod nas se nacija, odnosno država, granala na narode. Mnogo je razloga zašto je to bilo baš tako i zašto je danas etnička, odnosno narodna, ideja daleko snažnija od državne, odnosno nacionalne, ideje. Veliki politički, društveni, ekonomski i kulturni preobražaj u vrijeme raspada Jugoslavije posebno je pogodio BiH naprosto zato što je i sama Jugoslavija nastala na istom principu kao i BiH, na principu ideje i kulture pa je po nekima BiH trebala slijediti sudbinu Jugoslavije. Kao pojam organski vezan za ideju državnosti BiH, bosanstvo je preživjelo i preživljava sve posljedice naglih i negativnih promjena posljednjih decenija na vlastitom i širem tlu. Zato se danas, više od tri decenije od stvaranja savremene države BiH ideja bosanstva umjesto u usponu nalazi na istorijskom bespuću kao predmet nerazumijevanja, straha i negiranja.

Ključne riječi: Bosna i Hercegovina, bosanstvo kao ideja budućnosti, negiranje bosanstva, nesporazumi oko bosanstva, problemi bosanstva.

BOSNIAN IDENTITY BETWEEN PRIDE AND FEAR, MISUNDERSTANDING AND DENIAL

Unlike many other European countries, which were created mostly on the national principle, Bosnia and Herzegovina was created on the basis of idea and culture. This is a fact that many people in our country are not aware of. Individuals instinctively perceive this fact as their own pride, and some other individuals underestimate or deny it. But unlike many European countries where the national idea - which was a solid foundation for the construction of a modern state - evolved towards the state idea and became stronger than the national idea, in Bosnia and Herzegovina this process went in the opposite direction. In Europe, the people turned into a nation, and in our country, the nation, that is, the state, branched out into nations. There are many reasons why it was just like that and why today the ethnic, i.e. national, idea is far stronger than the state, i.e. national, idea. The great political, social, economic and cultural transformation at the time of the breakup of Yugoslavia particularly affected BiH simply because Yugoslavia itself was created on the same principle as BiH, on the principle of ideas and culture, so according to some, BiH should have followed the fate of Yugoslavia. As a term organically linked to the idea of the statehood of Bosnia and Herzegovina, Bosnia has survived and is surviving all the consequences of sudden and negative changes in recent decades on its own and wider soil. That is why today, more than three decades after the creation of the modern state of BiH, the idea of Bosnia, instead of rising, is on a historical dead end as an object of misunderstanding, fear and denial.

Keywords: Bosnia and Herzegovina, Bosnian identity as an idea of the future, denial of Bosnian identity, misunderstandings about Bosnian identity, problems of Bosnian identity.

ZAŠTO NE POSTOJI SAVJEST LJUDSKE RASE

Milena Cuznar i akademik dr. Aleksandar Knežević

Prije tridesetak godina bili smo, mi građani Bosne i Hercegovine, žrtve sukoba dvije svjetske civilizacije. Zapadna civilizacija je imala za cilj da ovlada državama srednje Evope i Balkana. Pravoslavna civilizacija htjela je ostvari pristup toplom (Jadranskom) moru i bila je organizovala rat u Bosni i Hercegovini putem Jugoslovenske narodne armije i vlasti SR Srbije. Zapadna civilizacije je djelimično uspjela u svojoj nakani. Danas se vode različiti oblici rata između ove dvije civilizacije na dva mjesta (oko Crnog mora i u pravoslavnim ili djelimično pravoslavnim državama Balkana).

Svjedoci smo i eskalacije sukoba vezanog za neregulisanje teritorija i odnosa nakon što je svijet, a nakon užasa holokausta, donio rezoluciju o osnivanju države Izrael na dijelu teritorije države Palestine. Svijet se užasavao patnjama opkoljenog Sarajeva, posebno genocida u Srebrenici. Danas se svijet užasava patnjama građana Palestine, nezavisno šta je prethodilo djelovanju Izraela. Kako na sve to reaguje vrsta *Homo Sapiens*? Da li ljudska vrsta ima svoju savjest. Istraživanje je pokazalo da nema.

Razvoj svijesti može se opisati jednačinom:

Razvoj svijesti = Sloboda x snaga + odgovornost x ljubav

Međutim, ljudska savjest je učeurena. Omotana je sa dva sloja: (i) moral, etika, vjera i kultura i (ii) lični interes. Postoje slučajevi gdje dođe do erupcije ljudske savjesti. Tada se izražaj svijesti pojavi u okruženju koje obuhvata (iii) državni, javni, vjerski i politički pritisak i (iv) pravila razvoja svijeta koja uspostavljaju najbogatiji ljudi svijeta. U radu se ovo detaljiše, te razmatraju motivi djelovanja savjesti, ograničavajući faktori, te reakcija okruženja. Kako djelovati? U kom pravcu ide razvoj globalne savjesti? Kada će se pojaviti kolektivna svijest vrste *Homo Sapiens*?

Ključne riječi: ljudska savjest, sukob civilizacija, razvoj svijesti, kolektivna svijest.

WHY THERE IS NO CONSCIENCE OF THE HUMAN RACE

About thirty years ago, we, the citizens of Bosnia and Herzegovina, were victims of the conflict between two world civilizations. Western civilization aimed to dominate the states of Central Europe and the Balkans. Orthodox civilization wanted to gain access to the warm (Adriatic) sea and had organized the war in Bosnia and Herzegovina through the Yugoslav People's Army and the authorities of the Federal Republic of Serbia. Western civilization has partially succeeded in its intention. Today, different forms of war are being waged between these two civilizations in two places (around the Black Sea and in the Orthodox or partially Orthodox states of the Balkans).

We are witnessing the escalation of the conflict related to the non-regulation of territories and relations after the world, after the horrors of the Holocaust, passed a resolution on the establishment of the State of Israel on part of the territory of the State of Palestine. The world was horrified by the suffering of besieged Sarajevo, especially the genocide in Srebrenica. Today, the world is horrified by the suffering of the citizens of Palestine, regardless of what preceded Israel's actions. How does the Homo Sapiens species react to all this? Does the human species have its own conscience. Research has shown that there is none.

The development of consciousness can be described by the equation:

Development of consciousness = Freedom x strength + responsibility x love

However, the human conscience is cocooned. It is wrapped in two layers: (i) morality, ethics, religion and culture and (ii) self-interest. There are cases where human conscience erupts. Then the expression of consciousness appears in an environment that includes (iii) state, public, religious and political pressure and (iv) the rules of world development established by the world's richest people. The paper details this, and considers the motives of conscience, limiting factors, and the reaction of the environment. How to act? In which direction is the development of global conscience going? When will the collective consciousness of Homo Sapiens emerge?

Key words: human conscience, clash of civilizations, development of consciousness, collective consciousness.

VIZIJA DRUŠTVA ZAJEDNIČKE SVIJESTI – ŠTA NAM DONOSI UMJETNA INTELIGENCIJA

Akademik dr. Aleksandar Knežević

Svaka vrsta razvoja ide po nivoima. Domet svakog nivoa je ograničen, a broj nivoa neograničen (G. Hegel, F. Engels). Na Planeti Zemlja, prvi nivo razvoja bilo je stvaranje geosfere (dva tvoriva svemira: energija i materija). Drugi nivo je stvaranje geo-bio sfere (priroda), gdje su sva živa bića doživljavala prirodu kao kvalitet. Treći nivo razvoja je stvaranje geo-bio-socio sfere gdje je čovječanstvo doživljavalo prirodu kao nedostatak. Društvo se počelo razvijati pojavom vlasništva nad zemljom (tlom), vlasništvom generalno. Zaštita vlasništva i kažnjavanje, te prevencija krađe imovine je osnovna karakteristika razvoja na današnjem (drugom) nivou razvoja, od pojave *Homo sapiensa*, pa sve do danas. Ovaj proces je popraćen promjenom namjene prostora, iscrpljivanjem prirodnih sadržaja i promjeni kvaliteta zraka, vode i tla. Razvoj se ostvaruje kroz razvojnu trijadu: tehnološki razvoj, kulturni razvoj i društveni razvoj. Za geosferu karakteristična je entropija dva tvoriva svemira (energija i materija), dok pojavom živih bića (geo-biosfera) nastaje informaciona negentropija. Ova tri vida razvoja doveli su do razvoja informacionih tehnologija, što je domet trećeg nivoa razvoja na Planeti i podsticaj za prelazak na četvrti nivo razvoja – Društvo zajedničke svijesti primjenom umjetne inteligencije. Nakon perioda intenzivne zloupotrebe uspostaviće se novi nivo razvoja.

Pod „umjetnim“ ovdje se ne podrazumijeva ništa što nije vezano sa ljudskim organizmom. Umjetna noga je vezana za organizam. Umjetna inteligenciju ne čine roboti, nego veza tehnike sa čovjekom. U tom društvu svaki čovjek elektroničkim putem vezan je za vlastiti računar, gdje mozak istovremeno koristi vlastite softvere i informacije, kao i softvere i podatke iz vlastitog elektroničkog računala. Preko svog računala vezan je za svjetski informacioni sistem. Ova svjetska integracija softvera i podataka, tehnička je podloga za razvoj Društva zajedničke svijesti. Druga je komponenta razvoja je ranije pomenuta razvojna trijada, ali na bazi jedinstvenog sistema softvera i podataka. Čovjek je besmrtn; nakon njegove fizičke smrti ostaje njegovo računalo sa njegovim softverom. U ovoj četvrtoj fazi razvoja, pored pomenute razvojne trijade, u znaku broja tri je i sadržaj planete Zemlje: društvo, izvorna priroda i dubinska biologija (uzgoj novih vrsta i direktna proizvodnja organske materije), te stvaranje zajedničke svijesti flore, faune i humanije. Mega cilj ovog sistema je intenzivno emitovanje sa Zemlje informacione negentropije, čime se podržava stvaranje dijela nekog drugog svemira.

Ključne riječi: entropija, negentropija, čovjek, tehnološki razvoj, kulturni razvoj i društveni razvoj.

VISION OF THE COMMON CONSCIOUSNESS SOCIETY – WHAT ARTIFICIAL INTELLIGENCE BRINGS US

Each type of development goes by levels. The range of each level is limited, and the number of levels is unlimited (G. Hegel, F. Engels). On Planet Earth, the first level of development was the creation of the geosphere (two formable universes: energy and matter). The second level is the creation of the geo-bio sphere (nature), where all living beings experienced nature as a quality. The third level of development is the creation of a geo-bio-socio sphere where humanity perceived nature as a deficiency. Society began to develop with the emergence of ownership of land (soil), ownership in general. Protection of property and punishment, and prevention of property theft is the basic characteristic of development at today's (second) level of development, from the appearance of Homo sapiens until today. This process is accompanied by a change in the use of space, the depletion of natural contents and a change in the quality of air, water and soil. Development is realized through the development triad: technological development, cultural development and social development. The geosphere is characterized by the entropy of two formable universes (energy and matter), while the appearance of living beings (geo-biosphere) creates informational negentropy. These three types of development have led to the development of information technologies, which is the reach of the third level of development on the planet and the impetus for moving to the fourth level of development - the Society of Common Consciousness using artificial intelligence. After a period of intense abuse, a new level of development will be established.

“Artificial” here does not mean anything that is not related to the human organism. The artificial leg is attached to the body. Artificial intelligence is not made by robots, but by the connection of technology with humans. In that society, every person is electronically connected to their own computer, where the brain simultaneously uses its own software and information, as well as software and data from its own electronic computer. Through his computer, he is connected to the world information system. This worldwide integration of software and data is the technical basis for the development of the Society of Common Consciousness. The second component of development is the previously mentioned development triad, but based on a unique system of software and data. Man is immortal; after his physical death, what remains is his computer with its software. In this fourth stage of development, in addition to the aforementioned development triad, the sign of the number three also includes the content of planet Earth: society, original nature and deep biology (cultivation of new species and direct production of organic matter), and the creation of a common consciousness of flora, fauna and humanity. The mega goal of this system is intensive broadcasting from Earth of informational negentropy, which supports the creation of a part of another universe.

Keywords: entropy, negentropy, man, technological development, cultural development and social development.

*NASTANAK, OSTVARIVANJE I PRAVCI DALJNJEG RAZVOJA NACIJE U SVIJETU S POSEBNIM
OSVRTOM NA BOSNU I HERCEGOVINU*

Prof. dr Zijad Hasić

U dugogodišnjoj historiji borbe za samostalnost svake države, a time i Bosne i Hercegovine je stvaranje i izgradnja nacije u toj državi. Dugotrajna je to borba jer svaka država izgrađuje sebi svojstvenu i sebi karakterističnu naciju. Temelji za stvaranje nacije su višestoljetni, ali sami njen oblik nastao je relativno kasno, u 18 stoljeću. Od nastanka francuske do ovovjekovnih nacija države su nastajale, egzistirale i nestajale, a uz nastanak tih država u datom trenutku tekli su procesi nastanka i nacija.

Nastanak nacija u svijetu, njihov razvoj i perspektive, uključujući i bosanskohercegovačku naciju odlikuju se posebnošću u odnosu na državu, različitošću vremena nastanka, intenzitetom i snagom trajanja, pa će autor ukazati na pojmovno određenje nacije, različitost nacije i naroda, historijski osvrt razvoja, kako u svijetu, tako i u Bosni i Hercegovini. Posebno će biti ukazano na pravce razvoja nacije u Bosni i Hercegovini, te mogućnosti unapređenja elemenata koji čine naciju, kako objektivnih, tako i subjektivnih, koji uključuje geografske, jezičke, populacione, kulturne (i tradicionalne) etničke i religijske elemente. Interesantno će biti analizirati spremnost ljudi na određenom nacionalnom području za zajednički život i identifikaciju pojedinca sa nacijom, kao i druge elemente.

Autor će na kraju dati i određene zaključke, sa preporukama u cilju afirmacije nacije i njenog odnosa prema državi i prema čovjeku, posebno u kontekstu Bosne i Hercegovine.

Ključne riječi: nacija, narod, država, nacionalni identitet, historija, religija.

*ESTABLISHMENT, ACHIEVEMENT AND DIRECTIONS OF FURTHER DEVELOPMENT OF THE
NATION IN THE WORLD WITH SPECIAL REFERENCE TO BOSNIA AND HERZEGOVINA*

In the long history of the struggle for the independence of each state, and thus of Bosnia and Herzegovina, one of the crucial elements is also the creation and building of a nation in that state. It is a long-term struggle because each country is building its own and characteristic nation. The foundations for the creation of the nation are centuries old, but its form itself emerged relatively late, in the 18th century. From the creation of France to the nations of this century, states were created, existed and disappeared, and along with the creation of those countries at a given moment, the processes of the creation of nations also took place.

The origin of nations in the world, their development and perspectives, including the nation of Bosnia and Herzegovina, are distinguished by their uniqueness in relation to the state, the difference in the time of origin, the intensity and strength of duration, so the author will point out the conceptual definition of the nation, the diversity of the nation and the people, the historical review of development, how in the world, as well as in Bosnia and Herzegovina. Special attention will be paid to the directions of development of the nation in Bosnia and Herzegovina, and the possibilities of improving the elements that make up the nation, both objective and subjective, which includes geographical, linguistic, population, cultural (and traditional) ethnic and religious elements. It will be interesting to analyze the readiness of people in a certain national area to live together and identify the individual with the nation, as well as other elements. At the end, the author will give certain conclusions, with recommendations aimed at affirming the nation and its relationship to the state and to man, especially in the context of Bosnia and Herzegovina.

Keywords: nation, people, state, national identity, history, religion.

PRIMJER REPUBLIKE SJEVERNE MAKEDONIJE IZMEĐU GRAĐANSKOG I ETNONACIONALNOG KONCEPTA DRUŠTVA

Dr. Muhamed Šemoski

Cilj rada je prikazati istraživanja na primjeru Makedonije koja pokazuju da je građanski koncept države okovan s dubokim etnonacionalnim podjelama, kao i to koji su načini i faktori koji će doprinijeti da se jedna država transformira od etnonacionalne u građansku državu. Isto tako ciljevi rada su sistematski prikazati domen utjecaja nacionalističkih politika u oblikovanju koncepta države. Predmet rada su istraživanja koja pokazuju domen implementacije ustavnih promjena, te usporenu tranziciju zemlje nakon Ohridskog sporazuma. Problem istraživanja se ogleda u tome što su tranzicija i implementacija Ohridskog sporazuma usporeni, te postoji selektivni napredak u pojedinim oblastima. Nakon disolucije Jugoslavije i proglašenja nezavisnosti u januaru 1991. god. Republika Makedonija (kasnije Sjeverna Makedonija) istakla je jedan od svojih strateških interesa o priključivanju Evropskoj uniji. U tom pogledu, s jakom voljom i odlučnošću prolazi kroz razne etape u odnosima, približavanju i integraciji u Evropsku uniju. Makedonija je održala svoje prve višestranačke izbore u novembru 1990. godine. Pobjedila je koalicija imena Makedonski nacionalni front, koja je okupljala četiri stranke s nacionalnim predznakom. Koaliciju je predvodio VMRO-DPMNE (Vnatrešna makedonska revolucionarna organizacija – Demokratska partija za makedonsko nacionalno edinstvo). VMRO je osvojio 37 od 120 delegatskih mjesta u Sobraanju. Pojedinačno, druga stranka s 30 delegatskih mijesta bili su reformirani komunisti koji su u maju 1992. godine sebe nazvali Socijaldemokratskim savezom Makedonije (SDSM). Zvanično, ova stranka je podržavala opstanak jugoslovenske federacije u vrijeme izbora, ali je zatim bivala sve više za nezavisnost makedonske države. Treća po snazi s 24 mandata bila je Partija demokratskog prosperiteta, koju su uglavnom podržavali Albanci. Ovakav politički rasplet na izborima doprinjeo je da se Makedonija definira kao suverena etno-nacionalna država. Vodeća partija je bila nacionalistički nastrojena, sa opasnim parolama, koji ne samo da su diskriminirali ostale etničke zajednice, nego čak su propagirali i nestanak nacionalnih manjina. Pripadnici albanske manjine u Sobraanju nisu glasali za Ustav, čak su napustili sjednicu upravo zbog diskriminacije nacionalnih manjina. Međutim, ima nekoliko faktora koji ćemo u ovom radu obrazložiti, koji su bili ključni, da se ipak Makedonija redefinira iz etno-nacionalne države do multinacionalne (konsensualne) države.

Ključne riječi: građanska država, nacionalne manjine, etničke zajednice, Ustav, Ohridski sporazum.

THE EXAMPLE OF THE REPUBLIC OF NORTH MACEDONIA BETWEEN CIVIL AND ETHNO-NATIONAL CONCEPTS OF SOCIETY

The paper aims to show research on the example of Macedonia that shows that the civil concept of the state is bound with deep ethno-national divisions and what are the ways and factors that will contribute to transforming a state from an ethno-national into a civil state. Likewise, the goals of the work are to systematically show the influence of nationalist policies in shaping the concept of the state. The subject of the work is research that shows the domain of implementation of constitutional changes and the slow transition of the country after the Ohrid Agreement. The research problem is reflected in the fact that the growth and performance of the Ohrid Agreement have slowed down, and there is selective progress in certain areas after the dissolution of Yugoslavia and the declaration of independence in January 1991. The Republic of Macedonia (later North Macedonia) highlighted one of its strategic interests in joining the European Union. In this regard, it is going through various stages in relations, rapprochement, and integration into the European Union with strong will and determination. Macedonia held its first multi-party elections in November 1990. The Macedonian National Front coalition, which brought together four parties with a national identity, won. The alliance was led by VMRO-DPMNE (Internal Macedonian Revolutionary Organization - Democratic Party for Macedonian National Unity). VMRO won 37 out of 120 delegate seats in the Assembly. Individually, the second party with 30 delegate seats was the reformed communists, who in May 1992 called themselves the Social Democratic Union of Macedonia (SDSM). Officially, this party supported the survival of the Yugoslav federation at the time of the election but became increasingly more in favor of the independence of the Macedonian state. Third in strength with 24 mandates was the Party of Democratic Prosperity, mainly supported by Albanians. This political outcome in the elections defined Macedonia as a sovereign ethno-national state. The leading party was nationalistic, with dangerous slogans that not only discriminated against other ethnic communities but even propagated the disappearance of national minorities. Members of the Albanian minority did not vote in the Assembly for the Constitution; they even left the session precisely because of discrimination against national minorities. However, there are several factors that we will explain in this paper, which were vital to redefining Macedonia from an ethno-national state to a multinational (consensual) state.

Keywords: civil state, national minorities, ethnic communities, Constitution, Ohrid Agreement.

NERAVNOPRAVNI POLOŽAJ TRI RAVNOPRAVNA NARODA U BOSNI I HERCEGOVINI U ODNOSU NA „OSTALE“ U USTAVU BOSNE I HERCEGOVINE

Berina Beširović, MA

Aneks 4 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i 28 godina nakon potpisivanja ovog sporazuma služi kao Ustav Bosne i Hercegovine, bez da se ikada postigla politička saglasnost i konsenzus za njegovu reformu. Reforma je neophodna jer je Ustav u koliziji sa nekim od najznačajnijih normi evropskog prava po pitanju diskriminacije na etničkoj osnovi iako i sam priznaje supremaciju ovih normi kao što je Evropska konvencija o ljudskim pravim i slobodama. U ovom radu ćemo prvo dati obrazloženje naslova i to posebno dijela zašto „konstitutivne narode“ označavamo kao „ravnopravne“, a onda i zašto kažemo da su ta tri imenovana naroda Bošnjaci, Srbi i Hrvati u drugačijem pravnom položaju u odnosu na „Ostale“ ili pripadnike manjine i u odnosu jedni s drugima. Ova tema posebno je važna kada se govori o perspektivama Bosne i Hercegovine na putu ka evropskim integracijama jer je jedan od ključnih preduslova za članstvo u EU, implementacija presuda koje je donio Evropski sud za ljudska prava, a po pitanju nejednakog položaja različitih naroda u Ustavu BiH. Zbog toga ćemo se osvrnuti i na pet ključnih presuda koje je Evropski sud za ljudska prava u Strazburu donio protiv Bosne i Hercegovine i na taj način ukazati na potrebne reforme.

Ključne riječi: konstitutivni narodi, ravnopravni narodi, etničko glasanje, diskriminacija, Evropski sud za ljudska prava

UNEQUAL POSITION OF THREE EQUAL PEOPLES IN BOSNIA AND HERZEGOVINA IN RELATION TO “OTHERS” IN THE CONSTITUTION OF BOSNIA AND HERZEGOVINA

Annex 4 of the General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina even 28 years after it's ratification serves as the Constitution of Bosnia and Herzegovina, without ever reaching political agreement and consensus for its reform. The reform is necessary because the Constitution is in conflict with some of the most significant norms of European law regarding ethnic based discrimination, even though it itself recognizes the supremacy of these norms, such as the European Convention on Human Rights and Freedoms. In this paper, we will first give an explanation of the title and especially the part why we label “constituent peoples” as “equal”, and then why we say that the three named peoples, Bosniaks, Serbs and Croats, are in a different legal position compared to “Others” (minorities) and in relation to each other. This topic is particularly important when talking about the perspectives of Bosnia and Herzegovina on the way to European integration, because one of the key preconditions for EU membership is the implementation of judgments made by the European Court of Human Rights, regarding the unequal position of different peoples in the Constitution of Bosnia and Herzegovina. For this reason, we will refer to the five key judgments that the European Court of Human Rights in Strasbourg passed against Bosnia and Herzegovina and thus point out the necessary reforms.

Keywords: constituent nations, equal nations, ethnic voting, discrimination, European Court of Human Rights
